

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบัน อุตสาหกรรมด้านการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นภาคอุตสาหกรรมที่ทำรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศ สูงเป็นอันดับหนึ่งต่อเนื่องมาตลอดระยะเวลาหลายปี และยังคงมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยดูได้จากจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติ ที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2541 มีจำนวนถึง 7.76 ล้านคน และเพิ่มขึ้นทุกปีจนถึงปี พ.ศ. 2550 มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางมาท่องเที่ยวถึง 14.46 ล้านคน ในระยะเวลาเพียง 10 ปี มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเพิ่มขึ้นถึงเกือบหนึ่งร้อยเปอร์เซ็นต์ และยังมีนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางท่องเที่ยวในประเทศอีกไม่น้อยกว่าปีละ 50 ล้านคน¹ ซึ่งการที่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทยเจริญเติบโตได้ขนาดนี้ เป็นเพราะประเทศไทย มีทรัพยากรการท่องเที่ยวอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งความอุดมสมบูรณ์ และความงดงามของธรรมชาติ มีแหล่งโบราณคดี และโบราณสถานมากมาย และมีศิลปวัฒนธรรมที่น่าสนใจ เป็นที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

การจัดการท่องเที่ยวจึงได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา เนื่องจาก การเติบโตของการท่องเที่ยว จะช่วยให้ธุรกิจอื่นๆเจริญเติบโตตามไปด้วย เช่น ร้านค้า ร้านอาหาร ที่พัก การนำเที่ยว เป็นการสร้างงาน สร้างอาชีพ และเป็นการกระจายรายได้ มีการลงทุนในระบบสาธารณูปโภคต่างๆ เพื่อตอบสนองและรองรับการเจริญเติบโตของการจัดการท่องเที่ยว เช่น ถนนหนทาง การคมนาคม ไฟฟ้า น้ำประปา เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ได้มีการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนมากขึ้นเนื่องมาจาก กระแสความนิยมของนักท่องเที่ยวทั่วโลก ที่หันมาให้ความสนใจ กับการท่องเที่ยวเพื่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ประเพณี ชมวิถีชีวิตของชาวชนบท เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เชิงวัฒนธรรม และการให้บริการที่พักแบบการพักค้างในบ้านชาวบ้าน หรือที่เรียกว่า Home stay ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่นหลายอย่าง ถูกนำมาจัดการกลายเป็นสินค้าเป็นจำนวนมาก

¹ ข้อมูลจาก http://www2.tat.or.th/stat/web/static_index.php

ในความเป็นจริง แม้อุตสาหกรรมด้านการท่องเที่ยว ได้ส่งผลให้ธุรกิจอื่นๆ เจริญเติบโต เป็นการสร้างงาน สร้างอาชีพ กระจายรายได้ แต่ขณะเดียวกัน อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ก็ได้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ไปมากมาย ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรทางศิลปวัฒนธรรม แรงงานในภาคบริการของประชาชนในท้องถิ่น ทั้งนี้ก็เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นการทำรายได้ให้สูงที่สุด โดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่ตามมา อันได้แก่ การเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่น และแม้ว่าการท่องเที่ยวจะนำความสะดวกสบาย เข้ามาในชุมชน แต่ปรากฏว่ารายจ่ายก็เพิ่มสูงขึ้นด้วย เช่นเดียวกัน และยังก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด การค้าประเวณี ดังจะเห็นได้ทั่วไปในแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของประเทศ

การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว หากฝากความหวังไว้ให้รัฐเป็นผู้ดำเนินการแต่เพียงฝ่ายเดียวคงจะไม่ได้ เนื่องจากวิธีการที่รัฐใช้ดำเนินการ ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของการดำเนินชีวิตตามวิถีดั้งเดิมของชุมชน ที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งยังอาจจะละเลยความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญของชุมชน ดังนั้น ประชาชนในพื้นที่ จึงควรมีส่วนร่วมในการบริหาร และจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเอ และใช้ให้การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมหนึ่งซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้ตระหนัก และเห็นความสำคัญกับท้องถิ่น โดยมีทรัพยากรธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างมีคุณค่า และเกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งจะช่วยปรับปรุงความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่นได้ในระยะยาว

บ้านฝั่งท่า หมู่ 5 ตำบลวังก้ง อำเภอบราวนบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เดิม เป็นหมู่บ้านอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า ที่ดำเนินการโดยชุมชนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 จนถึงปัจจุบัน ด้วยมีแม่น้ำปราณบุรีไหลผ่าน จึงทำให้บ้านฝั่งท่ามีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งพืชพรรณ สัตว์น้ำ และนกป่ามากมาย ในด้านการเกษตร ในช่วงปี พ.ศ. 2536 การทำอาชีพเกษตรกรรมในหมู่บ้านประสบปัญหามากมาย ทั้งภัยแล้ง น้ำท่วม แมลงศัตรูพืชระบาด ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ โดยเฉพาะปัญหาแมลงศัตรูพืชเป็นปัญหาที่แก้ไขได้ยาก เนื่องจากแมลงศัตรูพืชนั้นมีการดื้อยากำจัดแมลง จนกระทั่งมีชาวบ้านกลุ่มหนึ่ง ประมาณสิบครอบครัว ได้ร่วมกันอนุรักษ์สัตว์ประเภทกำจัดแมลง เช่น นก กิ้งก่า แอ้ ต่างๆ ในไร่ของตัวเอง เพื่อช่วยลดจำนวนแมลงศัตรูพืช เพื่อลดต้นทุนในการผลิต และใช้สารเคมีกำจัดแมลงให้น้อยลงเพื่อความ

ปลอดภัยทั้งแก่เกษตรกร และผู้บริโภค จนกระทั่งได้รับการสนับสนุนด้านวิชาการจากสำนักงานเกษตรอำเภอปราณบุรี ในการใช้วิธีผสมผสาน มีการใช้ผึ้ง เพื่อช่วยผสมเกสร ช่วยให้ไม้ผลมีผลดกขึ้น ใช้สารล่อแมลงวันผลไม้ ใช้สะเดาในการไล่แมลง

อย่างไรก็ตามกลุ่มอนุรักษ์ที่เริ่มขึ้นจากสิบครอบครัวมีพื้นที่อยู่ห่างกัน จึงทำให้คนมีชาวบ้าน หรือแรงงานต่างถิ่นคอยจับนก และกึ่งกำในพื้นที่ไม่ได้หวงห้าม และรุกคืบเข้าไปในเขตหวงห้ามด้วย จนกระทั่งชาวบ้านได้มีการประชุมเพื่อร่วมกันคิดแก้ไข และลงมติเห็นพ้องต้องกันว่า ให้หมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า และสิ่งแวดล้อมเพื่อการเกษตรปลอดภัยปราณบุรี ละสัตว์ป่าทั้งหมู่บ้าน นับเป็นจุดเริ่มต้นของการมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหา การตัดสินใจของชาวบ้านเอง

จนถึง ปีพ.ศ. 2542 หมู่บ้านได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนเพื่อสังคม (SIF) แนวคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้าน จึงได้พัฒนาเป็นรูปธรรมมากขึ้น เพื่อให้ทันต่อเหตุการณ์ และเพื่อความยั่งยืน จึงมีการจัดตั้งชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านฝั่งท่า เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2542 โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อการเกษตรตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อการศึกษา เรียนรู้การทำเกษตรแบบไม่ใช้สารเคมี
3. เพื่อพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ
4. เพื่อพัฒนาท้องถิ่น และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตน

5. เพื่อกระจายรายได้ให้ประชาชนในท้องถิ่น และก่อให้เกิดความยั่งยืนของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

6. เพื่อส่งเสริมความสามัคคี รู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

จนมาถึงปี พ.ศ. 2545 ชมรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมส่งเสริมการเกษตรมาสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และมีการจัดทำโครงสร้างพื้นฐาน สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่นักท่องเที่ยว และเปลี่ยนชื่อเป็นชมรมท่องเที่ยวการเกษตรเชิงอนุรักษ์ และได้จดทะเบียนเป็นวิสาหกิจของชุมชน โดยมีกิจกรรมท่องเที่ยวหลักอยู่ 4 กิจกรรมด้วยกัน คือ

1. เรือนำเที่ยวล่องแม่น้ำปราณ ชมวิถีชีวิตในลำน้ำ เช่นการประมงพื้นบ้าน ชมป่าชายเลน ชมความยิ่งใหญ่ของแม่น้ำปราณ

2. ชมสวนเกษตรอินทรีย์ชีวภาพ หรือสวนเกษตรธรรมชาติ เกษตรผสมผสานตามโครงการพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

3. โฮมสเตย์ ที่พักสัมผัสนวัฒนธรรมชนบท หรือบ้านเกษตรกรที่นำอยู่ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวัฒนธรรมท้องถิ่น มีทั้งที่พักที่จัดสร้างขึ้นใหม่เพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ และที่พักรวมกับเจ้าของบ้าน

4. อุทยานวังมัจฉา มีการอนุรักษ์พันธุ์ปลา และสัตว์น้ำในแม่น้ำปราง เพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แก่แหล่งน้ำธรรมชาติ เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เพื่ออนุรักษ์พันธุ์ปลา

จากข้อมูลของหมู่บ้านผึ่งท่าดังกล่าว ผู้ศึกษาเห็นว่าเป็นชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการ คือ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการคิดกำหนดปัญหา ตัดสินใจแก้ไขปัญหา และร่วมมือกันในการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่เกิดปัญหาด้านการเกษตร จนมาถึงการดำเนินการเป็นชมรมการท่องเที่ยวการเกษตรเชิงอนุรักษ์ในปัจจุบัน ผู้ศึกษาจึงความสนใจที่จะศึกษาวิธีการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ผลกระทบที่เกิดขึ้น การกำหนดปัญหา และสภาพปัญหาของการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านผึ่งท่า หมู่ 5 ตำบลวังก้ง อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และผลการศึกษาอาจใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในโอกาสอื่นๆต่อไป

คำถามการวิจัย

1. การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีวิธีการดำเนินการอย่างไร
2. การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ก่อให้เกิดผลกระทบอย่างไรแก่ชุมชน และชุมชนมีวิธีจัดการกับผลกระทบอย่างไร
3. ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวอย่างไร

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. ศึกษาารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
2. ศึกษาการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน
3. ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

ประโยชน์ที่ได้รับ

มีการศึกษารูปแบบ และกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงโดยชุมชน รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการผลกระทบท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งผลการศึกษจะสามารถเป็นแนวคิด หรือข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนอื่นๆ อย่างเหมาะสม

ขอบเขตการศึกษา

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา
 - 1.1 ศึกษาความเป็นมา ของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชน
 - 1.2 ศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน
 - 1.3 ศึกษาผลกระทบ และวิธีการจัดการกับผลกระทบของการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน
 - 1.4 ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาชุมชนหมู่ 5 บ้านฝั่งท่า ตำบลวังกั๊พ อำเภอบราชนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

นียมศัพท์เชิงปฏิบัติการ

1. ชุมชน หมายถึง หมู่บ้าน ฝั่งท่า หมู่ 5 ตำบลวังกั๊พง อำเภอปรางมบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
2. ชมรม หมายถึง ชมรมท่องเที่ยวการเกษตรเชิงอนุรักษ์บ้านฝั่งท่า หมู่ 5 ตำบลวังกั๊พง อำเภอปรางมบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
3. การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง ลักษณะ กระบวนการ และวิธีการจัดการท่องเที่ยว รวมไปถึงการรวมกลุ่ม การกำหนดปัญหา กระบวนการตัดสินใจ และการปฏิบัติงาน การจัดสรรผลประโยชน์ และการประเมินผล เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในชุมชน ของชมรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อการอนุรักษ์ บ้านฝั่งท่า
4. การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานของชมรมท่องเที่ยวการเกษตรเชิงอนุรักษ์
5. การท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง การที่คนภายในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องของการท่องเที่ยว กิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในเรื่องต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของคนภายในชุมชนร่วมมือ และช่วยกันจัดการ รวมไปถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับเป็นของคนภายในชุมชน
6. ที่พัก Home Stay หมายถึง บ้านของชาวบ้านที่เปิดให้นักท่องเที่ยวได้เข้าพักเพื่อสัมผัสประสบการณ์ที่แตกต่าง และชื่นชมวิถีชีวิตของชาวชนบท แต่ในงานศึกษาครั้งนี้จะหมายถึง ที่พักแบบแยกต่างหาก ที่จัดไว้สำหรับนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ ของชมรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อการอนุรักษ์ บ้านฝั่งท่า